

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Gaven van de theologie (3)

Sinds de Reformatietijd heeft de gereformeerde theologie niet stilgestaan. Zeker niet in Nederland. Als zusterkerken in India aan Nederland om

een theologisch docent vragen, zijn het niet alleen klassieke thema's uit de gereformeerde belijdenis, waarmee wij ze kunnen dienen. (Daarvan heb ik er in het vorige artikel een aantal besproken, zoals de uitverkiezing en de kinderdoop.) Ook in de twintigste eeuw zijn er een aantal inzichten ontwikkeld die in andere delen van de wereld net zo goed actueel zijn. In dit artikel bespreek ik er drie: heilshistorisch de Bijbel lezen, de reikwijdte van Christus' heerschappij over alle terreinen van de samenleving, en de visie op de kerk.

P. Houtman ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - P. Houtman Gaven van de theologie (3)	109
<i>Kerkelijk leven</i> - B. Kamphuis Pijler en fundament	112
<i>Meditatief</i> - R.J. Vreugdenhil Inburgering	115
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten Loof de HEER!	116
<i>Achtergronden</i> - J.A. Meijer Kerk van mensen, kerk van God (3)	118
<i>Kerk en muziek</i> - J. Smelik Puntjes op de i in de liturgie	120
<i>Lied van de week</i> - A. de Heer Liedboek gezang 260	125
<i>Uit de kerken</i>	

Kinderbijbel

Je bent gezegend als je opgroeit met een kinderbijbel. En als je op school regelmatig de bijbelse geschiedenis hoort vertellen. Dan raak je vertrouwd met de geschiedenis zoals de Bijbel die vertelt; de geschiedenis als één geheel, van de schepping tot de nieuwe hemel en aarde. Je hoort de geschiedenis van Abraham, Mozes, David, Jezus en de apostelen - ieder verhaal in het verband waarin het hoort, zoals het met de voorgaande en volgende verbonden is. Je hoort hoe vanuit de eenling Abraham, via Jakob en zijn twaalf zonen, geleidelijk aan gekomen is

tot het volk Israël. Dat is later op vereniging of bijbelstudiegroep niet meer in te halen, en het is een stuk basisvorming voor een theologische studie. Zo leer je God kennen. De God van de geschiedenis, die vanaf het begin het gebeuren regeert, op vaak wonderlijke manier, zoals Hij alleen dat kan, maar ook via gewone middelen en alledaagse mensen, volgens zijn plan, en naar het doel dat Hij wil en voor ogen heeft. Je beleeft mee hoe Hij met mensen op weg gaat en ze verlost, ze verlossers geeft en tenslotte de grote Verlosser, en ze zo leidt naar de uiteindelijke verlossing. Je leert jezelf in die geschiedenis zien staan op je eigen plaats (ergens ongeveer aan het eind), samen met al die mensen, als onder de geweldige blauwe hemelkoepel, een kathedraal die God zelf heeft gebouwd. Dat is de heilsgeschiedenis. Als het goed is, hoor je

zo leer je God kennen

dat terug in preken. Je ziet bijvoorbeeld hoe, nadat Lot van Abraham afscheid genomen heeft, de HEER bij Abraham komt en hem bemoedigt. Hij had hem een zoon beloofd, nageslacht om dit land, waar hij nu als vreemdeling rondtrekt, in eigendom te krijgen! De meest voor de hand liggende manier waarop Hij die belofte had kunnen vervullen, was via Lot. Maar dat gaat blijkbaar niet gebeuren; de oude Abraham blijft zonder zijn neef achter. Op dat moment herhaalt God zijn belofte des te nadrukkelijker: Ik zal het echt waar maken! Dat is bemoedigend.

Losse plaatjes

Toch is het lang niet algemeen gebruikelijk, zelfs niet in bijbel- en confessiegetrouwe kerken, dat er zo wordt gepreekt. Het is gebruikelijk dat bij voorkeur teksten uit het Nieuwe Testament worden gekozen, en voor zover het het Oude Testament betreft, uit de Psalmen, en losse teksten die algemene waarheden bevatten. Als er al over de bijbelse geschiedenis wordt gepreekt, dan gebeurt dat op een smalle manier.

Een presbyteriaanse dominee die ik respecteer en waardeer als pastor, hoorde ik preken over Lot. Lot deed de verkeerde keus; hij koos wat materieel aantrekkelijk is. Wij moeten anders doen, wij moeten de goede keus doen. (De eerste en de laatste verzen van het bijbelgedeelte had de dominee niet bij de preektekst genomen.)

Dat is exemplarisch preken. Het debat over heilshistorisch tegenover exemplarisch preken ligt alweer ver achter ons. Het speelde zich af in de Gereformeerde Kerken in Nederland in de jaren '30 en '40 van de twintigste eeuw. Maar de zaak waar het om gaat is in de wereldwijde christenheid volop actueel.

Een exemplaar is een voorbeeld. In de exemplarische preekmethode worden mensen uit de Bijbel als voorbeeld genomen voor ons: wij moeten ook zo doen; of: wij moeten juist niet zo doen.

In zulke preken worden veel ware en bijbelse dingen gezegd; ook wel dingen die bij dat bijbelgedeelte relevant zijn; en veel serieuze christenen voelen zich gesticht. Toch wordt de boodschap van bijbelgedeelten op die manier versmald.

De mens centraal

Mensen worden als individuele gelovigen benaderd. David wordt niet getekend als koning (of toekomstige koning) van Gods volk, Thomas niet als apostel; ze worden als losse gelovigen getekend. Wij en zij worden op één lijn gesteld. Onderbelicht blijft dat God een volk verzamelt en leidt. Dat werkt individualisme in de geloofsbeleving in de hand. De visie op de kerk houdt daar verband mee.

De gelovige mens, met zijn ups en downs, komt centraal te staan. Het is zeker niet zo dat exemplarische predikers allemaal overhellen naar remonstrantisme of zelfs vrijzinnigheid. Toch gedijt exemplarische prediking wel in een arminiaans milieu (zoals vorige keer gezegd, is dat een groot deel van het protestantisme), en omgekeerd bevordert het ook het arminianisme: alles komt aan op de keuze(s) die de mens, de kerk-ganger, doet.

Prediking neigt ertoe moralistisch te worden. Mensen worden teruggeworpen op zichzelf, alsof ze die keuzes op eigen kracht moeten doen. Dat is niet bemoedigend.

Niet dat de keuzes die mensen maken, en hun levensstijl, niet belangrijk is; integendeel; en dat is in heilshistorische prediking in de praktijk wel eens onderbelicht. Maar: God gaat een weg met mensen. Prediking moet de mensen voor Gods aangezicht zetten, in de geweldige ruimte die Hij schept, de ruimte van zijn werk.

Luther keerde zich tegen het 'de mens prediken', zoals hij dat in zijn tijd meemaakte. Hij zei: de prediker moet God prediken. Dat dilemma zie ik op de achtergrond als het diepe belang van dit debat.

Ik heb aan het PTS een keer een aparte module gegeven over heilshistorisch preken. Het is moeilijke stof voor de studenten: ze zijn het niet gewend, en het vraagt veel Schriftinzicht. Maar ze waren wel bijzonder geboid.

Samenleving

Een ander punt dat actueel is voor christenen in de Derde Wereld is de heerschappij van Christus over alle terreinen van het leven. Op dat punt hebben wij vooral veel van Abraham Kuyper geleerd. Hij keerde zich tegen een versmalde, vergeestelijkte geloofsbeleving. Die smalle visie is, via de zending, in de Derde Wereld verbreid.

De praktijk werkt dat in de hand. Mensen komen vaak individueel tot geloof; ze raken in zekere zin geïsoleerd van hun familie en hun directe omgeving, die niets van het christendom moet hebben. (Al zijn er ook groeps- en massabekeringen.) Het ligt voor de hand dat ze dan individuele begeleiding krijgen, en in kleine groepen. De nadruk valt op het leven met de Heer in bijbellezing en gebed, in hun persoonlijke omstandigheden.

Daarnaast heeft de zending altijd veel energie gestoken in maatschappelijk werk: gezondheidszorg, onderwijs. De Indiase christenheid is actief in kindertehuizen (lang niet altijd met Westerse steun). Dat geeft het christendom veel krediet in zijn omgeving. Toch neigen christenen ertoe zich afzijdig te houden van de bredere samenleving: hun dorp; de politiek. Hulpverlening blijft beperkt tot private instellingen

gericht op individuen. Politiek wordt beschouwd als smerig en corrupt; daar kun je je als christen beter buiten houden. En een christen is geen zakenman: als je niet meedoet aan de corruptie red je het niet. Je kunt de praktijk niet naar je hand zetten. Toch is het belangrijk dat christenen een bredere visie ontwikkelen. Al was het alleen maar om individuele problemen in hun juiste perspectief te kunnen plaatsen. Het Oude Testament is daarvoor een goed uitgangspunt: Israël is een 'schaduw', een voor-afbeelding van het koninkrijk van God. Een christen is een goede burger. Wil je gezinnen goed begeleiden, dan moet de bredere samenleving binnen de horizon vallen.

Bruid

Tenslotte: de kerk. Ik geloof dat de kerk de bruid van Christus is. Ik geloof dat de kerk één is in Christus en daarom die eenheid ook moet beoefenen, als leden van één lichaam. Dat is klassiek gereformeerd, het is beleden in de gereformeerde confessies; maar in de 20ste eeuw heeft K. Schilder het uitvoerig uitgewerkt, toegepast op de toenmalige kerkelijke situatie in Nederland.

In het wereldchristendom kun je hier moeilijk mee aankomen. Dat heeft verschillende oorzaken. In de eerste plaats is er de geschiedenis van de zending. Elk kerkgenootschap uit ieder Westers land dat zending dreef ergens in het onmetelijke India, stichtte zijn eigen kerken, zonder onderling overleg of contact. In Nederland is elk kerkverband historisch verdeeld in 'parochies', plaatselijke kerken, die aan elkaar grenzen. Wat de verdeeldheid tussen kerkgenootschappen betreft, in Nederland weet je tenminste veelal nog van een principieel conflict in het verleden, dat leidde tot scheiding tussen wie van oorsprong één waren. In India is dat allemaal niet zo.

dat is in heilshistorische prediking in de praktijk wel eens onderbelicht

Het gevolg is dat de kerkelijke situatie, die in één land, hetzij Nederland of de Verenigde Staten, al ingewikkeld genoeg is, in India nog veel onoverzichtelijker is. Het zo ontstane gebrek aan eenheid kon moeilijk als zondig worden gevoeld.

'Free Enterprise'

Maar er is meer. We kwamen al een paar keer het individualisme tegen. Vooral Amerikaanse christenen vinden het vooral belangrijk dat ze individueel tot geloof gekomen zijn, de keus voor de Heer hebben gemaakt, wedergeboren zijn, in een moment van intense geestelijke ervaring. Vaak gebeurde dat - voor hun besef - pas toen ze al lang christen en kerklid waren. Dat oorspronkelijke christen en kerklid zijn betekent daarom niet veel voor ze. Vervolgens zijn ze dan wel lid van een gemeente en een kerkgenootschap, maar dat is voor hen secundair. Ze delen hun geloofservaring misschien heel intensief met elkaar; maar: de Heer is er voor mij, en voor jou; niet voor de kerk als zijn bruid. Je wordt niet in de kerk geboren.

De kerk is niet 'ons aller moeder'.

Dat heeft ook doorgewerkt in de zending, en het werkt nog steeds door in de evangelisatie binnen India.

Evangelisatie is in de eerste plaats niet het werk van de kerk, maar een vrije onderneming van een christen wiens hart hem ertoe dringt. Hij 'voelt zich (door de Heer) geroepen'; een 'uitwendige roeping' door de kerk is daarbij niet van belang. Velen geloven immers dat de Heer vandaag de dag nog rechtstreekse openbaringen geeft. In Nederland is dit allemaal bekend als karakteristieken van de evangelische beweging. Achteraf wil zo'n evangelist dan vaak wel graag een kerkelijke inkadering, voornamelijk om praktische redenen, zoals financiën. Maar het heeft ook voordelen om eigen baas te zijn. Menselijke factoren zoals geldingsdrang en zelfs winstbejag spelen in de kerkelijke verdeeldheid volop een rol.

Verder is het heel normaal dat je je aansluit, niet bij de kerk waar de Heer je roept, maar bij een kerk waar je je toe aangetrokken voelt, of een pastor die je als je persoonlijke geestelijke vader beschouwt. Een kerk gaat zo op een shop lijken, en een pastor op een winkelier.

Prioriteit

In deze situatie bestaan kerken en kerkjes in een eindeloze verscheidenheid naast elkaar en door elkaar heen. Onbekommerd. Het besef dat kerken die geestelijk één zijn, naar eenheid moeten streven, is afwezig. Op dit ene punt voel ik me alleen staan, niet alleen voor de klas maar ook onder mijn collega's, en denk ik soms nog met heimwee terug naar de tijd dat ik lid was van het deputaatschap Kerkelijke Eenheid. Ik heb ook het gevoel dat dichotomie, een scheiding van geest en lichaam, een rol speelt. Het lichaam van Christus kan geestelijk één zijn zonder lichamelijk één te zijn: je noemt elkaar broeders, houdt af en toe bevrologen conferenties, en loopt elkaar zondagsmorgens vriendelijk groetend voorbij, ieder op weg naar je eigen avondmaalstafel.

Ik onderken de praktische problemen in India. Er is geen confessionele duidelijkheid. De belijdenisschriften, en de trouw daaraan, spelen geen duidelijke rol in de identiteit en de afgrenzing van kerkgenootschappen (bij onze zusterkerken wel). Ze zijn tenslotte geïmporteerd uit verre landen. In bijna elk kerkgenootschap zijn reukelijker en preciezer krachten werkzaam. Daar komt trouwens nog bij dat de Westminster confessies op het punt van de eenheid van de kerk niet zo duidelijk zijn als de Drie Formulieren van Eenheid.

Oecumenisch eenheidsstreven kan in India niet zoveel prioriteit hebben als in Nederland. Eerst moeten (niet alleen de gemeente, maar ook) de voorgangers maar eens grondig worden onderwezen in de leer, zodat ze tenminste weten wat er op het spel staat. Maar ik laat mijn studenten wel nadenken en discussiëren over wat wel en wat niet legitieme redenen zijn voor kerken om afzonderlijk te opereren. Dat is alvast een eerste stap.

Drs. Piet Houtman doceert theologie aan het Presbyterian Theological Seminary in Dehra Dun, India.

E-mail: piet.houtman@hotmail.com.

Pijler en fundament

Toespraak voor de Christelijke Gereformeerde synode

Op 25 oktober heb ik namens Deputaten Kerkelijke Eenheid van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken toegesproken. Deze toespraak ging vooraf aan de behandeling van de contacten tussen beide kerkverbanden op deze synode. Op het moment dat ik dit schrijf is deze behandeling nog niet afgerond. In overleg met het deputaatschap publiceer ik de toespraak hier.

B. Kamphuis ■

Paulus aan Timotheüs

In het hart van Paulus' eerste brief aan Timotheüs staat die prachtige omschrijving van de kerk als *het huis Gods, dat is de gemeente van de levende God, pijler en fundament van de waarheid* (1 Tim. 3:15). Paulus heeft in het voorafgaande gedeelte van de brief Timotheüs instructies gegeven voor zijn werk in Efeze. Die sluit hij af met te zeggen dat hij vrij spoedig hoopt Timotheüs te komen opzoeken. Maar, zo zegt hij dan, *mocht ik nog uitblijven, dan weet u, hoe men zich moet gedragen in het huis van God*. Dan volgen die wonderlijke erenamen: *de gemeente van de levende God, pijler en fundament van de waarheid*.

Om welke geweldige waarheid het gaat, werkt Paulus daarna uit in vers 16: het is het geheimenis van de godsvrucht: *die Zich geopenbaard heeft in het vlees, is gerechtvaardigd door de Geest, is verschenen aan de engelen, is verkondigd onder de heidenen, geloofd in de wereld, opgenomen in heerlijkheid*. De waarheid waarvan de kerk pijler en fundament is, dat is de waarheid van het evangelie van Jezus Christus, God geopenbaard in het vlees. Die waarheid wordt aangevallen door dwaling. Hoofdstuk 4 gaat daar verder over. Maar de roeping van de kerk is het om voor die waarheid op te komen: pijler en fundament dáárvan mag ze zijn.

Broeders, dat is ook uw roeping, hier op uw synode. Ongetwijfeld heeft u vele kleine en grote zaken te behartigen, net zoals Paulus in zijn instructies aan Timotheüs kleine en grote zaken aan de orde moest stellen. Maar hierin vindt dat alles zijn concentratie: het gaat om de gemeente van de levende God, pijler en fundament van het evangelie van Jezus Christus. Uw werk mag in dienst staan van het evangelie, dat in de wereld is aangevochten, maar dat in de kerk wordt bewaard en doorgegeven.

Kerk en waarheid

Wonderlijk is die verhouding tussen de kerk en het evangelie. De kerk is gebouwd op de belijdenis van Petrus dat Jezus is de Christus, de Zoon van de levende God. Als Petrus die belijdenis heeft uitgesproken, dan zegt de Here: *Ik zeg u, dat gij Petrus zijt, en op deze petra zal ik mijn gemeente bouwen en de poorten van het dodenrijk zullen haar niet overweldigen* (Mat. 16:18). Dat betekent: de kerk is gebouwd op de waarheid van het evangelie en op de goede belijdenis daarvan. Zonder deze waarheid kan de kerk niet bestaan. Geen kerk zonder waarheid.

Maar de relatie is ook omgekeerd. De waarheid is niet alleen het fundament van de kerk, maar de kerk is ook fundament van de waarheid. De levende God wil dat zijn gemeente in deze wereld de waarheid vasthoudt en uitdraagt. Geen waarheid zonder de kerk. Zeker, er staat niet dat de kerk dé pijler en hét fundament is van de waarheid. Ze is slechts 'pijler en fundament' naar Gods beschikking. God en zijn waarheid zijn niet afhankelijk van ons. Maar God neemt ons wel in dienst voor zijn waarheid, voor het evangelie van Jezus Christus, God zelf geopenbaard in het vlees.

geen waarheid zonder de kerk

Dit evangelie is het wat onze wereld nodig heeft. Dat was in Paulus' dagen zo, dat is in onze dagen niet anders. We weten inmiddels weer dankzij allerlei rapporten dat het ogenschijnlijk geseculariseerde Nederland boordol religiositeit zit. We weten ook dat veel van die religiositeit afgoderij is: de mensen vervangen de majesteit van de onvergankelijke door hun zelfbedachte goden. Ze geloven dat er wel

‘iets’ is, alsof je de levende God een ‘iets’ kunt noemen. Of ze geloven in het goede van de mens, ondanks alle bewijzen van het tegendeel. In deze wereld is het meer dan ooit nodig dat de kerk pijler en fundament van de waarheid is. Als de gemeente van de levende God het geheimenis van de godsvrucht niet bekend maakt, wie zal het dan doen?

waarheid en eenheid blijken in de praktijk onlosmakelijk aan elkaar verbonden te zijn

Vandaag spreekt u over de samensprekingen met de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Of het daarbij gaat om een grote of een kleine zaak op uw agenda, is niet aan ons, als Deputaten Kerkelijke Eenheid van deze kerken, om te bepalen. Maar zeker is dat het ook vanmiddag gaat om de gemeente van de levende God, pijler en fundament van de waarheid. Ook nu is de waarheid van het evangelie in geding.

Waarheid en eenheid

De Schrift legt een nauwe relatie tussen de eenheid van de gelovigen en de waarheid van het evangelie. We kunnen niet anders dan daarbij denken aan het gebed van onze Here en Heiland in Joh. 17:21: *opdat zij allen één zijn, gelijk Gij, Vader, in Mij en Ik in U, dat ook zij in Ons zijn; opdat de wereld gelove, dat Gij Mij gezonden hebt.* De eenheid van de gelovigen moet voor de wereld het overtuigende bewijs zijn van de waarheid van het evangelie, dat Jezus Christus de gezondene is van de Vader. De eenheid van de gelovigen staat in dienst van de waarheid. Maar die eenheid is ook onontbeerlijk voor het getuigenis. Geen echte eenheid zonder waarheid, zonder trouw aan de belijdenis van naam van Jezus Christus. Maar ook: geen overtuigende prediking van de waarheid zonder eenheid. Geen eenheid zonder waarheid, geen waarheid zonder eenheid.

Daarom zegt Paulus ook in Ef. 3:18.19 dat wij *alleen samen met alle heiligen, in staat zijn te vatten, hoe groot de breedte en lengte en hoogte en diepte is, en te kennen de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat ...* Ook onze kennis van de waarheid is afhankelijk van de eenheid, tenminste als het gaat om echte, diepe, geestelijke kennis, kennis in de ‘inwendige mens’, zoals Paulus in hetzelfde verband zegt. Als we de waarheid al niets eens kunnen kennen, zonder de band met alle heiligen, hoe kunnen we er dan getuigenis van afleggen?

Kortom, de gemeente van de levende God kan alleen pijler en fundament van de waarheid zijn, als er sprake is van eenheid. Ik realiseer me heel goed dat daarmee nog geen beslissing is genomen over de aard en de vormgeving van

die eenheid, over fusie of federatie of federatief groeimodel, over plaatselijke of landelijke samenwerking, over kanselruil of avondmaals-gemeenschap. Maar uit de Schrift is wel volkomen duidelijk dat kerkelijke eenheid geen zaak is van liefhebberij of hobby - alsof je eraan kunt doen maar ook net zo goed er niet aan kunt doen. Als u spreekt over eenheid, dan staat het zijn of niet zijn van de kerk op het spel, het zijn of niet zijn van de kerk als pijler en fundament van de waarheid.

Samenspreking en samenwerking

De afgelopen jaren zijn er intensieve besprekingen geweest tussen onze wederzijdse deputaatschappen, met name over de prediking. U heeft ongetwijfeld de rapportage daarover gelezen. Wij willen graag zeggen dat wij in het lezen van elkaars preken en in het gesprek daarover hebben ervaren, hoezeer dat woord van Paulus waar is: alleen samen met alle heiligen kunnen wij de liefde van God in Christus kennen. Die liefde is zo groot, de dimensies ervan zijn zo alomvattend, we hebben elkaar heel hard nodig om er kennis van te krijgen en om in die kennis te groeien.

Wij, als deputaten van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), zijn dankbaar voor wat wij in die besprekingen van uw deputaten en hun preken hebben geleerd. Wij vinden het nodig de wederzijdse kerken bij dit gesprek te betrekken. Over de prediking raak je nooit uitgepraat. U bent voor ons in dit gesprek onmisbaar. Wij van onze kant hopen in dit gesprek ook u te kunnen dienen, met wat wij van God hebben ontvangen. Moge dit gesprek dienen om het getuigenis van de waarheid kracht bij te zetten.

Wij zijn ook dankbaar voor plaatselijke samenwerking in vele gemeenten. Overal in het land zijn er plaatsen waar broeders en zusters elkaar herkennen in het geloof in de naam van Jezus Christus en samen die naam belijden. Dat loopt van een incidentele gezamenlijke gemeentevergadering via avondmaalsgemeenschap en kanselruil tot feitelijke ineensmelting van plaatselijke gemeenten. Wij denken ook aan gezamenlijke projecten van gemeentestichting in verschillende plaatsen, waar de kerk heel concreet pijler en fundament van de waarheid is, door het geheimenis van de godsvrucht uit te dragen. Jezus Christus, God geopenbaard in het vlees, wordt werkelijk verkondigd onder de heidenen. Waarheid en eenheid blijken in de praktijk onlosmakelijk aan elkaar verbonden te zijn.

Wij zijn ervan overtuigd dat zulke samenwerkende gemeenten geen randgevallen zijn, omdat ze zich ergens aan de rand van onze kerkelijke regelgeving zouden bevinden. We moeten ze zeker niet als probleemgevallen behandelen, als lastige uitzonderingen, die we eigenlijk niet kunnen gebruiken. Integendeel, in zulke gemeenten zien we de verwevenheid van waarheid, eenheid en het getuigenis voor

de wereld. Zulke gemeenten bevinden zich niet aan de rand, maar in het hart van ons kerkelijk leven, als we ernaar kijken in het licht van de Heilige Schrift. We hopen dat het mogelijk is goede, daarbij passende regelgeving te ontwerpen, waardoor er voldoende ruimte voor deze gemeenten blijft en komt om de samenwerking verder te ontwikkelen.

We weten ook dat er plaatsen zijn waar van contact in het geheel geen sprake is, laat staan van enige vorm van samenwerking. Wij erkennen de vrijheid van plaatselijke kerken om hierin, met het oog op het welzijn van de gemeente, een eigen beleid te voeren. Tegelijk betreuren wij zulke situaties. We weten ook hoezeer dit soms volkomen aan elkaar voorbijgaan pijn doet in plaatselijke Gereformeerde (vrijgemaakte) kerken. We hopen van harte dat er dan toch vormen van contact gevonden kunnen worden, vormen van contact waarin de gemeenten elkaar kunnen dienen, om samen de Here onze God te dienen. Daarbij is institutionele eenheid niet het hoogste doel. Het gaat om de eenheid die nodig is om pijler en fundament van de waarheid te kunnen zijn, geestelijke en daarom kerkelijke eenheid.

Persoonlijk woord

Broeders, ik hoop dat mij nog een persoonlijk woord vergund is. Het geeft mij veel vreugde hier op uw synode te mogen spreken. Het is de eerste maal dat ik deze eervolle taak vervul, en het zal naar alle waarschijnlijkheid ook de laatste maal zijn. Inmiddels maak ik elf jaar deel uit van Deputaten Kerkelijke Eenheid van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Ik besef dat ik daarmee niet in de schaduw kan staan van mijn collega Maris, die aan uw kant al 21 jaar dit werk gedaan heeft. Maar ook ik ben met betrekking tot dit werk al over de houdbaarheidsdatum heen.

liefde voor de waarheid vraagt om eenheid.

Dit werk heeft mij veel blijdschap gegeven, deze jaren. Ik heb ontwikkelingen gezien in de samenwerking die wij, toen ik begon, nog niet voor mogelijk hielden. Ik heb ook veel mogen leren van mijn christelijke gereformeerde broeders in de besprekingen tussen de deputaties en op tal van andere vergaderingen. Ik ben daar erg dankbaar voor. Het is dankbaarheid die allereerst de Here God geldt. Ik heb mogen ervaren hoe krachtig zijn Heilige Geest ons aan elkaar verbindt. Mijn dankbaarheid geldt ook u, als mijn broeders in de Here. Ik heb veel openheid mogen ervaren, bereidheid om elkaar te zoeken, eerlijkheid - ook in het aanwijzen van elkaars zwakke punten. De werkelijkheid van de gemeenschap der heiligen deed zich keer op keer gelden.

Ik denk wel dat wij op een cruciaal punt zijn gekomen van de weg die wij met elkaar zijn ingeslagen. Die weg loopt verder, daarvan ben ik overtuigd, want onze God is trouw en Hij laat niet varen het werk van zijn handen. Echter, hoe die weg verder loopt, dat is ook afhankelijk van onze beslissingen. Vele jaren hebben wij intensief samengesproken, getracht elkaar te verstaan en van elkaar te leren. Het moment lijkt mij gekomen waarop wij bereid moeten zijn elkaar duidelijkheid te verschaffen. Willen wij, landelijk gesproken, een stap verder zetten met elkaar, of wordt het: 'tot hiertoe en niet verder'? Ook in het laatste geval zullen de ontwikkelingen verder gaan, plaatselijk en op andere niveaus. Maar dan weten we in ieder geval op Generaal Synodaal niveau waar we met elkaar aan toe zijn: geen verdere stappen.

Slot

U zult begrijpen dat wij - ik spreek nu niet meer alleen persoonlijk maar weer namens onze deputaten - op een andere beslissing hopen, zodat het wel mogelijk is samen een stap verder te komen. Wees ervan overtuigd dat het ons, in ons verlangen daarnaar, niet gaat om onze eigen belangen. Het gaat ons om de gemeente van de levende God, pijler en fundament van de waarheid.

Broeders, wij weten dat u, in de Christelijke Gereformeerde Kerken, de waarheid van het evangelie liefhebt. Juist daarom voelen wij ons zo nauw aan u verbonden en juist daarom willen wij ook graag verder met u op de weg naar eenheid. Wij weten dat de liefde voor de waarheid ook in die delen van de Christelijke Gereformeerde Kerken gevonden wordt waar men die weg liever niet verder met ons wil gaan. Omdat we aan elkaar verbonden zijn in de waarheid, doen we daarop een beroep. De kerk kan geen pijler en fundament van de waarheid zijn zonder eenheid. Liefde voor de waarheid vraagt om eenheid. Wij vragen u of u uzelf op dat punt in uw besluitvorming wilt beproeven. Dan zien wij uw beraadslagingen met vertrouwen tegemoet. Moge de Heilige Geest u ook bij dit punt van uw agenda zo leiden, dat de kerk werkelijk pijler en fundament van de waarheid blijkt te zijn.

Prof. dr. Barend Kamphuis is lid van Deputaten Kerkelijke Eenheid en hoofdredacteur van dit blad.

Inburgering

U hebt de oude mens en zijn leefwijze afgelegd en de nieuwe mens aangetrokken, die steeds vernieuwd wordt naar het beeld van zijn schepper en zo tot inzicht komt. Dan is er geen sprake meer van Grieken of Joden, besnedenen of onbesnedenen, barbaren, Skythen, slaven of vrijen, maar dan is Christus alles in allen.

R.J. Vreugdenhil ■

Kolossenzen 3:9-11

Geen sprake meer van Marokkaan of Surinamer, ex-moslim of voormalig crimineel, verslaafde of schuld-gesaneerde, maar alles in allen is Christus. Wat een mooie tekst!

Wat zou het mooi zijn als dat in onze gemeente werkelijkheid werd. Laat ze maar komen, laat ze zich aan Christus geven en zo met ons mee gaan doen. Laat ze hun oude leven achter zich laten en worden zoals wij...

Geen sprake meer van Nederlander of Hollander, vrijgemaakt en leerling van Calvijn, psalmen-met-orgel-liefhebber en gemeentevergadering-bezoeker, maar alles in allen is Christus.

Wacht even!

Dat hoef ik toch niet allemaal los te laten? Er is toch niets mis mee dat ik dat ben? Dat zijn toch waardevolle dingen? Ik mag toch wel blij zijn dat ik zo ben opgegroeid?

Het zijn de dingen waar ik me goed bij voel.

Ik voel me een Nederlander, en soms best een beetje trots, als ik hoor of lees waar 'wij Nederlanders' goed in zijn.

Ik ben gereformeerd-vrijgemaakt en of je die kerk nu 'een' of 'de' ware kerk noemt, het is in ieder geval de kerk waar je moet zijn.

Ik ben een actief gemeentelid en dat mag best genoteerd worden.

Het zijn de dingen die ik ben en waarmee ik me goed in mijn vel voel.

Moet ik dat nu afleggen? Moet ik die veilige huid uittrekken?

Moet ik zeggen: dat telt voor mij helemaal niet meer?

Ik weet dat Paulus het gedaan heeft. In Filippenzen 3 somt hij zijn rijtje op van dingen waar hij zich goed bij voelde: besneden, Israëliet, uit Benjamin, fanatiek Farizeeër, gehoorzaam aan de wet. Maar het ging allemaal in de vuilnisbak.

En als nu iemand zich bij onze kerk meldt, met een heel levensverhaal dat hij in geloof achterlaat, ben ik blij met hem en met het werk van de Geest

in zijn leven.

Maar voor mezelf vind ik het moeilijk.

Ik weet wel, ik mag Nederlander blijven. Net zoals Paulus wel een Jood bleef.

Ik blijf in de vrijgemaakte kerk en actief zijn is goed.

Maar wat heb ik het nodig dat boven alles uit de naam van Jezus Christus in mijn leven staat geschreven. Wat heb ik het nodig dat ik vóór alles me burger weet van zijn koninkrijk.

Niet meer vooral Nederlander, maar samen met die Marokkaanse broeder burger van het hemelrijk. Niet meer vooral vrijgemaakt, maar samen met die evangelisch-bevlogen zuster kind van God.

Niet meer de actieveling (en waarom doet niet iedereen mee...), maar levend vanuit de rust van het werk van Christus.

Niet meer vooral mezelf, maar alles in mij: Christus.

Dát is het.

Het is een mooie tekst, maar ik lees hem te gauw alleen voor anderen.

Christus is alles in alle anderen, ja, dat zou mooi zijn.

Maar Christus wil alles in mij zijn.

Alles.

Mijn identiteit.

Alles waar ik me goed bij voel.

Waar ik me veilig bij voel en wat ik nooit los wil laten.

Alles wat mijn gedrag beïnvloedt, mijn manier van denken en de keuzes die ik maak.

Christus wil alles in mij zijn.

Ik heb nog flink wat in te burgeren voor ik zo helemaal burger ben van dat rijk van Christus.

Maar wat zou het mooi zijn als het zo wordt!

Ds. Rob Vreugdenhil is predikant van de Gereformeerde Kerk te Lelystad.

Loof de HEER!

wandelen met God

Waar denk je aan, als het gaat om de lof op God?
Aan psalmen, gezangen en andere geestelijke liederen?
Aan muziek en reidans?

B. Luiten ■

Het lied

Zonder twijfel neemt het loflied een heel belangrijke plaats in temidden van de grote liturgie in hemel en op aarde! David had vele musici aangesteld, met een keur aan instrumenten. De zangers waren geoefend voor hun dagelijkse dienst. Het volk onderweg had zijn pelgrimsliederen. Op de feesten klonken blijde klanken. Bij het Pascha zong men psalmen van bevrijding. En ga zo maar door. In de hemel brengen de engelen onafgebroken hun lof aan God. De vierentwintig oudsten buigen zich daar in aanbidding neer. Geen twijfel aan, het lied hoort bij de schepping. Ons leven wil een lofzang zijn.

Ook zonder woorden

En toch kun je afvragen: is het lied de enige manier? Ik kom mensen tegen die helemaal niet van zingen houden, die er ook weinig aanleg voor hebben. Anderen kunnen zich helemaal in het zingen verliezen, in vervoering raken. Looft de één nu *meer* of *minder* dan de ander? Zo kan het wel eens lijken. Mensen kijken dan naar elkaar, een beetje kritisch, met een blik in de ogen van: 'overdrijf je niet een beetje?', of van: 'steek ook eens je handen in de lucht!' Waar je al niet kritisch over kan zijn... Maar wist u dat ook de bomen God loven? En de zon en de maan? De oceanen en de zeemonsters? De bergen, de dalen, de meren? De dag en de nacht? *Hoe doen zij dat dan?* Ook de dieren loven God. Alles wat vliegt en wat kruipt. *Hoe doen ze dat?* Want zingen kunnen ze niet. Ze hebben ook geen woorden. Toch gaat er een roep van hen uit. Zoals ze zijn, kunstig, indrukwekkend, groot of heel klein, glanzend, prachtig, getuigen ze van God. Ze laten Hem zien. Ze geven Hem vreugde. Dat kan diep gaan. In de oceanen leven vissen, met een kleur en een variatie, die nog nooit

door een mens zijn waargenomen. Ze zwemen daar voor God. Ze geven Hem vreugde.

Het leven

Dat zegt dan ook iets over onszelf. *Onze lof aan God zal zijn, dat we Hem vreugde geven.* Dat kan als we zingen, en ons hart laten mee resoneren in de woorden en de melodie. Maar dat kan ook als we ergens anders mee bezig zijn, met werk of studie of huishouding. Dat we de bedoeling hebben zo te leven, dat we God vreugde geven. Is dat (te) hoog gegrepen?

Zo lijkt het misschien.

Maar het is voor menigeen dichterbij dan het lied. Want zingen kan niet overal en altijd. Maar zo bezig zijn, dat God het fijn vindt om naar je te kijken, wel.

Dat vraagt wel een manier van denken, een bewustzijn van de glans van God, waarvan je deel uit maakt.

En ook de wil, om Hem te laten zien. Lof is aanstekelijk, zet aan tot verbazing. Zo kunnen we naar de bergen kijken, en naar de sterren. Zo kunnen mensen naar jou kijken, en iets van God zien, dat ze mooi vinden.

God loven is geen eilandgebeuren, in een grote zee van grauwe kleurloosheid. Als God zichtbaar wordt, vertoont je leven al de kleuren van de regenboog.

Juist hier en nu

Maar is lof altijd wel reëel? Je kunt je toch voorstellen, dat er situaties zijn waarin het loflied in de keel blijft steken. In tijden van ziekte en tegenslag, als het leven niet meer lukt, als je kijkt naar de vele rampen die de aarde treffen. Ja, dat kan zo zijn.

En toch is het niet logisch.

Want dat God te bezingen valt om zijn prachtige werken, laat zich verstaan. Daarin is Hij voluit herkenbaar.

Maar nog méér verbazend is, dat Hij er ook wil zijn als het leven *niet* meer zo glanst, als we Hem *teleurstellen* met onze daden, als Hij onze vuile zonden wil *bedekken en vergeven*.

Als we ooit met verbazing naar God kunnen

opzien, is dat in zijn wil om er TOCH te zijn, hier op deze aarde, die nog wel de sporen draagt van het Paradijs maar verder alle heerlijkheid verloren heeft.

Zo bekeken krijgt juist in onze onmogelijke situaties de lof op God alle reden! Dat Hij er is, TOCH is. Zo is zijn Naam: Ik ben er, hier, nu! Wellicht zal het lied dan eerder een klaaglied zijn. Maar dan toch gericht op God, om Hem vertrouwen te geven, Hem daarin te... eren.

Van grote waarde is ook, hoe je in dergelijke tijden over Hem spreekt. Het loflied kan wel eens in je keel blijven steken, inderdaad, als verdriet je overvalt. Maar als je op zulke momenten je rust zoekt bij de Heer, in de zekerheid van je eeuwig leven, geef je Hem lof die glanst! En als je dat dan ook nog weet te zeggen, heel eenvoudig, steek je anderen daarmee aan.

Zo bezien wordt de lof op God integraal iets van je leven. Zo ben je trouwens bedoeld. De zin van je bestaan keert hierin terug.

Afzien van jezelf

Het effect van lofprijzing is ook, dat God op een levensechte manier centraal komt te staan. Het lied is dus niet de enige manier, maar het blijft wel het middel bij uitstek. Als je samen zingt, gaat het over de Heer. Over wie Hij is, wat Hij doet, zijn liefde, zijn trouw, zijn hulp, zijn Geest die heel de aarde doorkruist en alle grenzen slecht. Dan gaat het eens even niet

over jezelf, je huis, je werk, je auto, de rente op je spaarrekening, je nieuwste mobiel en wat verder maar je gedachten en gesprekken vullen kan. En dan gaat het ook even niet over je zorgen en je bezwaren in kerk en staat. Lofzingen is afzien van jezelf. Focussen op de Heer. En luisteren naar elkaar, anders zing je vals.

Laat je optillen

Gods lof tilt je overal bovenuit. De Psalmenbundel is daar sprekend in. Eerst worden alle mogelijke en onmogelijke situaties uitgezongen. Een mens maakt wat mee. Er is altijd wel een Psalm voor, om ermee naar God te gaan. In tijden van ziekte, eenzaamheid, bedrog, depressie, miskenning, en zelfs al je denkt dat God je vergeet...! Alles wordt bezongen. Maar dat houdt ook een keer op. In de laatste Psalmen verdwijnt de ellende, het hallelujah breekt helemaal door. Een 'grande finale'. Niet om hier en nu het verdriet te ontkennen. Wel om het laatste woord nu al aan God te geven. De voorsmaak van de eeuwige vreugde wint in je hart. De toon van de lof klinkt boven alles uit. Loof de HEER! *Mijn* HEER. Die trouw is en al zijn woorden waar zal maken in deze wereld, ook in mijn leven.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

uit de kerken

Nieuw adres: ds. D. Griffioen, Schoolstraat 11, 4354 AJ Vrouwenpolder, tel. 0118-591231

Drachten Zuid/West - beroep aangenomen: - ds. P. Poortinga te Eindhoven-Best

Noordbergum - beroep aangenomen: ds. M.E. Buitenhuis te Baflo

Ede-Zuid - beroepen: ds. J.J. Meijer te Enschede-Zuid

Veenendaal-West - beroepen: ds. A.A. Kramer te Zwolle-Berkum

Zwolle - beroepbaar: kandidaat J.A. Francke, Touwslagerij 7, 8011 AL Zwolle tel.: 038-4235844, e-mail: arnoutfrancke@hotmail.com

Kerk van mensen, kerk van God III

Over de betekenis van kerkvaders en traditie

In de vorige artikelen ging ik na wat we ons moeten voorstellen bij de termen kerkvader en traditie. Nu focus ik in op een van de belangrijkste maar misschien ook wel minst bekende kerkvaders: Basilius de Grote

J.A. Meijer ■

Basilius de Grote¹

Basilius is bisschop van Caesarea, de hoofdstad van Cappadocië. Maar zijn invloed reikt verder. Want hij is ook Metropoliët van heel Cappadocië en leider van de kerk in het noordelijker gelegen Pontus. En deze zware en verantwoordelijke positie vervult hij met enthousiasme en met grote werkkraft. Ja, gedreven is deze vrome kerkleider. Afkomstig uit een aanzienlijke en vermogende familie heeft hij na een studiegang langs de beste universiteiten van zijn tijd, bewust het besluit genomen om af te zien van een glanzende carrière en zijn leven volledig aan God te wijden. En om te laten zien dat het hem menens was, heeft hij heel zijn vermogen onder de armen verdeeld om zelf een leven in alle eenvoud te gaan leiden. Deze duidelijke breuk in zijn leven ziet hij zelf als een bekering. In een bewaard gebleven brief laat hij geluiden horen die ons aan de Belijdenissen van Augustinus doen denken²: 'Ik had heel wat tijd verdaan met dwaasheid en ik had vrijwel mijn hele jeugd besteed aan ijdele inspanning en aan een toewijding aan het onderwijs in een wijsheid die God tot dwaasheid heeft gemaakt (1 Kor. 1:20). Plotseling werd ik wakker als uit een diepe slaap. Ik zag het wondere licht van de waarheid van het evangelie. En ik zag de waardeloosheid in van de wijsheid van de vorsten van deze wereld, die op niets was uitgelopen (1 Kor. 2:6). Ik vergoot een vloed van tranen over mijn miserabele leven. En ik bad om een gids die me zou leiden naar de leer van de vroomheid'.

Standvastig

Deze gedreven christen komt door zijn belangrijke kerkelijke positie in het centrum te staan van de kerkelijke strijd. En omdat Basilius er een duidelijk Niceens standpunt op na houdt, zuigt hij alle kritiek van heresie en overheid naar zich toe. Keizer Valens duldt geen verzet tegen zijn pro-Ariaanse politiek en besluit Basilius tot andere gedachten te brengen. Zijn prefect Modestus

krijgt opdracht de kerkleider te bezoeken en hem een verklaring voor te leggen die de bisschop maar heeft te tekenen. Daarin zegt hij toe voortaan de Ariaanse zaak te zullen steunen. Mocht Basilius daartoe niet genegen zijn, dan zijn de sancties duidelijk: verbeurdverklaring van alle bezit, ballingschap en foltering.

Maar Basilius toont zich in het geheel niet onder de indruk van deze dreigende taal. Volgens zijn boezemvriend Gregorius van Nazianze moet hij Modestus het volgende hebben geantwoord³: 'Verbeurdverklaring is niet schadelijk voor wie niets

als God in geding is, als het om Hem gaat, dan worden alle andere dingen onbelangrijk en letten we alleen op Hem

bezit. Of het moet zijn dat u deze folteringen en dit leed wilt inzetten omdat u een mantel en een paar boeken nodig hebt. Dat is namelijk alles wat ik bezit. Wat ballingschap is, weet ik niet, want ik ben niet gebonden aan een bepaalde plaats. Niet alleen dit eigen land, waarin ik woon, nee de hele wereld waarheen ik verbannen kan worden, beschouw ik als van mij. Want de hele wereld is van God. Daar woon en verblijf ik'. De prefect is door dit antwoord volledig uit het veld geslagen en zegt dat niemand hem ooit zo vrijmoedig te woord heeft gestaan. 'Dan hebt u waarschijnlijk nog nooit een bisschop ontmoet', zegt Basilius. 'In alle andere zaken, prefect, zijn wij heel inschikkelijk en nederiger dan wie ook. Maar als God in geding is, als het om Hem gaat, dan worden alle andere dingen onbelangrijk en letten we alleen op Hem. Vuur, zwaard, wilde dieren en folterwerktuigen, daar verlangen wij naar, als ging het om genot en niet om gruwelen. Kwel ons met zulke folteringen, bedreig ons, doe alles wat u kunt verzinnen, geniet van uw macht. En vertel de keizer dat u ons in geen geval ertoe zult brengen de kant te kiezen van deze goddeloze leer.

Ook al bedreigt u ons nog zo met wreedheden'. De keizer is, als hij het rapport van zijn prefect hoort, zo onder de indruk van dit onverschrokken optreden, dat hij het opgeeft de bisschop voor zijn politiek te winnen. Daarmee is echter de strijd niet ten einde. Want er zijn andere middelen om een invloedrijk bisschop van zijn macht te beroven. Zo besluit de keizer om de provincie Cappadocië in tweeën te splitsen. Daarmee hoopt hij de macht van Basilius sterk te beperken. De werkelijkheid is echter anders. Bij de grote massa houdt de kerkleider een enorme invloed.

Groot

Want deze man is niet alleen een standvastig gelovige, hij is ook een barmhartig christen. Om tegemoet te komen aan de overal aanwezige armoede en ziekte bouwt de bisschop aan de rand van Caesarea een nieuwe wijk met ziekenhuizen, opvanghuizen voor daklozen en gasthuizen voor rondtrekkende christenen. Deze nieuwe wijk, al gauw Nieuwstad geheten, symboliseert als centrum van barmhartigheid de eenheid tussen orthodoxie en orthopraxis, tussen leer en leven. Is het een wonder dat men deze man het predikaat 'de grote' verleende. Toch verwijst dit epitheton niet alleen naar Basilius' standvastigheid en barmhartigheid. Nee, het wijst allereerst naar zijn grote plaats in de geschiedenis van de theologie. Zijn theologische gedachten heeft de bisschop in een groot aantal publicaties verbreed. Geschriften die niet alleen inhoudelijk van grote betekenis waren, maar ook in een schitterende stijl waren geschreven. Met die geschriften beoogde hij het denken van zijn grote vriend en voorbeeld Athanasius uit te werken en tegelijk de eenheid onder de rechtzinnige gelovigen te versterken. Want zonder die eenheid - dat was zijn stellige overtuiging - zou de orthodoxie niet overleven. En de verdeeldheid onder de christenen had - zo meende hij - heel veel te maken met de ondoorzichtigheid van de door de theologen gebruikte terminologie.

Wat was namelijk het geval?

Transparantie gevraagd

In Nicea hadden de theologen, onder wie Athanasius, de termen 'ousía' en 'hypóstasis' door elkaar gebruikt. En later had Athanasius in een kerkelijk duel nog eens met zoveel woorden gezegd dat beide termen precies hetzelfde betekenden, nl. 'het wezen'. Daar had hij volkomen gelijk aan, maar dat betekende nog niet dat het wijs was om de termen voor het kerkelijk gebruik niet nader te onderscheiden. Want nu werd de ene keer uitgesproken dat er maar één hypostasis is, één goddelijk wezen, de andere keer dat er in het ene goddelijke wezen drie hypostaseis zijn, drie personen. En daar bleef het niet bij. Want er waren ook theologen die graag zeiden dat er binnen het ene goddelijke wezen drie 'prosoopa' waren. En 'prósoopon' stond dan voor het Latijnse 'persona' (persoon). Basilius is de eerste die ziet hoe verwarrend deze ondoorzichtige terminologie is. Hier moet direct een eind aan komen, zegt hij. En hij dringt erop aan 'ousia' en 'hypostasis' te onderscheiden. En voortaan maar één formule te hanteren bij het spreken over de drie-eenheid: één ousia en drie hypostaseis. En de term 'prosoopon' is voor hem niet acceptabel. De grondbetekenis van het woord is immers 'masker'. Geen wonder dat de modalisten⁴ zo

graag met dit woord werkten. Het ene goddelijke wezen treedt op drie manieren naar buiten, heeft drie gezichten. Dit knoeien met termen moet afgelopen zijn, zegt Basilius. Helderheid is vereist. Eén ousia, want anders komen we bij het polytheïsme uit. En drie hypostaseis, anders eindigen we bij het jodendom.

Voor deze transparantie kiest Basilius niet alleen in het theologisch discours. Ook zijn gemeenteleden dwingt hij zich te realiseren waar het in het spreken over de triniteit om gaat. Hij vertelt het verhaal zelf in zijn 'De Spiritu Sancto', zijn belangrijke werk over de heilige Geest dat via

in de Schrift ontvangen Vader, Zoon en heilige Geest gelijke eer

Ambrosius ook grote invloed in het westen heeft gekregen⁵.

Tijdens een eredienst, waarin Basilius het gebed afsluit met een doxologie, varieert de voorganger het gebruikelijke gloria. Bidt hij eerst: 'Glorie aan de Vader door de Zoon in de heilige Geest', even later klinkt het opvallend anders: 'Glorie aan de Vader met de Zoon samen met de heilige Geest'. Grote opschudding in de gemeente is het gevolg. Dit is nieuwichterij, waar men helemaal niets van moet hebben. Geen sprake van, zegt de bisschop, als hij met de kritiek wordt geconfronteerd. En in een uitvoerig betoog legt hij zijn argumenten op tafel. De kerk, zegt hij, kent beide formules. En in de Schrift ontvangen Vader, Zoon en heilige Geest gelijke eer. En het voordeel van het bekritiseerde 'gloria' is de duidelijkheid. De aanbidding geldt nu duidelijk de drie Personen binnen het Goddelijke wezen. Maar tegelijk komt de onderlinge verbondenheid, komt de eenheid naar voren. Zo worden Sabellius en Arius tegelijk bestreden.

Dit streven van Basilius naar transparantie heeft veel mogen betekenen voor de door hem zo begeerde eenheid onder de christenen. Veel gelovigen gaan eindelijk zien waar het in de strijd nu eigenlijk over gaat. En menig Semi-Ariaan⁶ voegt zich weer bij de katholieke kerk.

Prof. drs. Joop Meijer is emeritushoogleraar oudchristelijk Grieks en Latijn van de Theologische Universiteit te Kampen.

noten:

1. Basilius leefde van ca. 330 tot 379 en is dus nauwelijks 50 jaar geworden.
2. *Epistula* 223,2 (PG 32, kolom 823/4)
3. Gregorius van Nazianze, *Oratio* 43,49 (SC 384, 228)
4. In modalisme zit het Latijnse woord *modus* (manier). Deze denkrichting leert dat de ene God zich op drie manieren openbaart. Maar of God zich nu als Schepper, als Verlosser of als Vernieuwer van het leven openbaart, steeds ontmoeten we dezelfde Persoon. Een van de bekendste modalisten was Sabellius. Tegenstanders van de modalisten als b.v. Tertullianus noemden hen vaak Patripassianen (pater: vader; passie: lijden). 'Als jullie gelijk hebben, dan heeft de Vader aan het kruis geleden'.
5. *De Spiritu Sancto*, Caput 1,3 (SC 17 bis, 256v.)
6. De Semi-Arianen verwierpen het *homo-ousios* van Nicea, maar hadden geen moeite met de term '*homoi-ousios*' (van een soortgelijk wezen).

Puntjes op de i in de liturgie

gemeente en liturgie

Een paar weken geleden stelde ds. P. Houtman in dit blad dat de Nederlandse kerken in vergelijking met de kerken in bijvoorbeeld India een liturgische rijkdom hebben en dat zij daar dankbaar voor mogen zijn.¹ Met name wees hij op de doordachte orden van dienst, de kwaliteit van onze psalmberijming ("een keus uit veel alternatieven - het beste wat voorhanden was") en de zorg die besteed wordt aan de kwaliteit van muziek in de eredienst.

J. Smelik ■

Over de kwaliteit van de psalmberijming en de zorg die besteed wordt aan de kwaliteit van muziek in de eredienst, waar we zelfs zouden kunnen bogen op een lange traditie, verschil ik van mening met Houtman. Maar daar gaat het me hier niet om: veel belangrijker vind ik nu even dat het goed en zinvol is dat hij ons deze spiegel heeft voorgehouden. Mensen leren hun rijkdom doorgaans pas echt kennen en waarderen wanneer ze die verloren hebben, of wanneer ze er tijdelijk afstand van hebben moeten doen.

nergens anders dan in de liturgie ervaar je aan den lijve dat je onderdeel bent van de algemene en apostolische kerk

Nu was ik al enige tijd van plan om deze maand in dit tijdschrift over liturgie te schrijven. Het artikel van Houtman bracht me aan het twijfelen: zou ik daarmee nu net niet de discussie voortzetten, waar - zoals Houtman schreef - "niet veel mensen vrolijk van worden", waarbij men zich overigens kan afvragen om welke reden veel mensen er niet vrolijk van worden: omdat de discussie verkeerd gevoerd wordt, of omdat men liturgie sowieso niet de moeite van het bediscussiëren waard vindt? En zou mijn artikel nu net niet een mooi (lees: lelijk) voorbeeld worden van perfectionistisch gemopper van iemand die zijn rijkdom niet kent of in elk geval niet voldoende waardeert? Uit het feit dat u dit artikel leest, blijkt dat ik dergelijke vragen uiteindelijk negatief heb beantwoord. Vanzelfsprekend heeft het zin om je situatie te vergelijken met die van elders op de wereld. Het relativeert op gezonde wijze je eigen discussies en - wat belangrijker is - het

leert je je eigen rijkdom kennen en waarderen. Maar niemand zal vinden dat situaties elders in de wereld, die minder rooskleurig zijn dan de onze, zouden moeten leiden tot het beëindigen van discussies of tot een enkel dankbaar aanvaarden van onze status quo. In vergelijking met Darfur of de schrijnende situatie van vervolgte christenen kan vrijwel alles in ons persoonlijke, maatschappelijke en kerkelijke leven tot volstrekt irrelevant verklaard worden. Dat kan niet de bedoeling zijn.

Temeer niet omdat onze rijkdommen (op welk terrein dan ook) een zegen van de Heer zijn. Hij heeft ons rijkdom gegeven met als doel dat we die op goede wijze beheren en dat we - zoals de dienaren in Matteüs 25 (verzen 14-30) - de ons gegeven talenten zouden exploiteren. Wie zijn eigen situatie op ongezonde wijze vergelijkt met die van elders op de wereld, kan zich zomaar onttrekken van die exploitatieplicht en terecht komen in een relativisme dat misschien gevoerd wordt door gemakzucht en onverschilligheid. Rijkdom schept verplichtingen. Want wie veel gekregen heeft, kan veel verliezen. Dat geldt ook voor onze liturgie, die helemaal in vergelijking met die van bijvoorbeeld India als rijk getypeerd mag worden. De liturgische rijkdom behoort tot de traditie van de kerk: hij is ons overgeleverd. Of zoals Houtman schreef: "Intussen zien in een gereformeerde eredienst in Nederland nog steeds eeuwen op u neer, en klinken in u door." Het is inderdaad een van de fraaie aspecten van de zondagse kerkdienst: je voegt je als individu en als gemeente in een lange traditie en je weet je daarin opgenomen. Nergens anders dan in de liturgie ervaar je aan den lijve dat je onderdeel bent van de algemene en apostolische kerk. De liturgie is een van de weinige zaken waarin de katholiciteit en apostoliciteit van de kerk heel concreet hoorbaar en zichtbaar gestalte krijgt op aarde. Des te meer valt het betreuren dat we de liturgische traditie tot nu toe bewust en tegen beter weten

in beperken tot de periode vanaf de zestiende eeuw, zoals blijkt uit het afserveren van de zogeheten ordinariumliturgie op de twee laatst-gehouden synoden.

Enfin, een traditie is als een ketting, die waar- deloos wordt wanneer ook maar één schakeltje het laat afweten. Zie daar de verantwoordelijke taak van de gereformeerde kerken anno Domini 2007 om de traditie te bewaren en op een goede wijze te vernieuwen en fris te houden.

Dat is niet iets wat vanzelf gaat. Integendeel, de geschiedenis toont aan dat scheefgroei in de liturgie doorgaans kleinschalig en onopvallend begint, en vooral gevoed wordt door onoplet- tendheid, sleur en/of onwetendheid. Het begint vaak met dingen die futiliteiten lijken, maar die intussen wel een beweging in gang zetten, een bepaalde houding ten opzichte van de liturgie weergeven en voeden, en niet zelden bij nadere beschouwing ingrijpend zijn dan je op het eerste gezicht verwacht.

Aan de hand van twee voorbeelden zal ik pro- bieren één en ander te illustreren. Het *eerste* voorbeeld betreft de relatie tussen inzameling van de gaven en de avondmaalsviering. Het *tweede* voorbeeld gaat over het ombuigen van een gebed en de decaloog naar een schriftle- zing.

Collecte & avondmaal

Allereerst iets over de inzameling van de gaven in diensten waarin het avondmaal gevierd wordt. En dan bedoel ik niet de gewoonte om naast de gebruikelijk collecte nog een afzonder- lijk 'avondmaalscollecte' te houden door een collectebus op de avondmaalstafel te zetten. [Tussen haakjes: uit liturgisch oogpunt is zo'n avondmaalscollecte een merkwaardige dou- blure: er is toch al een collecte in de dienst? Waarom wordt niet gekozen voor óf een collec- tebus op de avondmaalstafel óf een 'gebruike- lijke' collecte die dan nadrukkelijk onderdeel van de avondmaalsviering dient te zijn?]

Het gaat me nu even om de gewoonte die je op diverse plaatsen ziet ontstaan om de inzame- ling van de gaven te laten plaatsvinden na de avondmaalsviering, aan het einde van de dienst. Wanneer u in uw kerkboek bij de orden van dienst kijkt (nieuw *Gereformeerd Kerkboek*, pag. 669-672), zult u zien dat de collecte daar op een andere plek staat, namelijk vooraf- gaande aan de avondmaalsviering. Ik heb het hele sterke vermoeden dat de gewoonte om de collecte toch na de viering te plaatsen dikwijls voortkomt uit gewoonte en onoplettendheid. Sinds we de orde van Middelburg 1933 terecht afgeschaft hebben, zijn we zo gewend geraakt dat een dienst eindigt met de volgorde 'collecte- slotzang-zegen', dat we die volgorde ook ten onrechte aanhouden wanneer het avondmaal gevierd wordt.

Nu kun je hier natuurlijk opmerken dat ik niet zo pietluttig en formalistisch moet zijn en dat

het allemaal toch met de beste bedoelingen gebeurt en dat de orde van dienst geen keurslijf mag zijn. Van goede intenties ga ik natuurlijk sowieso uit. Maar een mens kan ook met de meest oprechte bedoelingen minder gelukkige dingen doen en verkeerde beslissingen nemen. Verder is mijn argument tegen het verplaatsen van de collecte naar het einde van de avond- maalsviering niet formalistisch, in de zin dat je niet zou mogen afwijken van de voorgeschre- ven orden van diensten. Het gaat mij wel om de *inhoudelijke* gedachte achter de volgorde 'col- lecte - avondmaal'. Soms zijn we tegenwoordig er zo op gebrand om ten aanzien van liturgi- sche zaken vooral niet formeel bezig te willen zijn, dat we vergeten dat er andere argumenten in het spel zijn om bepaalde zaken wel of niet te doen. Je krijgt dan al snel een fnuikende sfeer van 'alles moet kunnen', 'doe niet zo moeilijk', want het betreft geen principes en we hebben ons bevrijd van knellende, kille regel- tjesgeving.

Dat er door deze houding (hoe begrijpelijk wel- licht ook) meer vernield kan worden dan ons lief is, kan geïllustreerd worden wanneer we eens bekijken welke inhoudelijke redenen er zijn om de collecte te houden voorafgaande aan de avondmaalsviering.

In 1 Korintiërs 11:17-33 lezen we over de zoge- heten liefdemaaltijden (de agapè): rijke gemeenteleden namen eten en drinken mee voor de arme broeders en zusters. Deze gaven werden door diakenen ingezameld (zie daar het ontstaan van de taak van diakenen aan de avondmaalstafel, zoals die vandaag de dag nog steeds bestaat) en verdeeld onder de behoefti- gen, nadat een klein deel daarvan afgezonderd was voor de viering van het avondmaal. Op een gegeven moment zijn de gaven in natura ver- vangen door geld en zo ontstond wat wij ken- nen als de inzameling van de gaven, de col- lecte.

zie daar het ontstaan van de taak van diakenen aan de avondmaalstafel

Er is dus een historisch argument om de col- lecte te laten plaatsvinden voordat brood en beker rondgaan. De plaats van de collecte voor- afgaande aan de avondmaalsviering is één van de zeer weinige elementen in onze orden van dienst die ons nog vrij letterlijk verbinden met de kerkdienst van vroegchristelijke kerk. Als er nu overal en nergens de gewoonte insluipt om bij avondmaalsvieringen de collecte aan het einde van de dienst te plaatsen, dan zal deze binding met de vroege kerk voor ons nage- slacht verloren zijn gegaan.

Daarbij komt een meer inhoudelijke motive- ring. De collecte geeft symbolisch weer dat wij onszelf met heel ons hebben en houden als offer van dankbaarheid aan God willen geven.

Het gaat daarbij om het offeren van gaven waarmee God geloofd en gedankt wordt. Het gaat om een lof- en dankoffer dat met de handen gegeven wordt. In de liturgie is dit 'offer van de handen' nauw verbonden met het 'offer van de lippen' dat concreet hoorbaar wordt in het voorbedengebed en de geloofsbelijdenis, die eveneens na de preek en vóór de avondmaalsviering plaatsvinden.

de symboliek wordt duidelijker wanneer men de collectezakken op de avondmaalstafel neerzet

Om dit loffer van de gaven te laten plaatsvinden vóór de avondmaalsviering is temeer mooi en zinrijk, omdat het de hele viering vanaf het begin duidelijker plaatst in het kader van lof en dank. Nu kan men tegenwerpen dat juist het dankoffer van de gaven toch ook prachtig past binnen de dankzegging aan het einde van de avondmaalsviering. Maar dit hangt sterk samen met de vraag of het terecht is de dankzegging te beperken tot de post-communio. Naar mijn idee is dat niet terecht. Het avondmaal is immers een geestelijk feestmaal (NGB art.35), dat vanaf het begin gestempeld mag worden door de dankzegging. Voor een nadere uitwerking hiervan verwijs ik naar publicaties van C. Trimp en deputaten Eredienst.³

Kortom, nog afgezien van het gegeven dat je een eerbiedwaardige historische gewoonte doorbreekt wanneer je de collecte na de sacramentsviering laat plaatsvinden, zijn er inhoudelijk redenen om de collecte te laten staan tussen preek en avondmaalsviering. Zo behoudt men de eenheid tussen het offer van de lippen en het offer van de handen. Na de bediening van het woord krijgen zowel de dank aan God als de onderlinge gemeenschap hoorbaar (gebed en geloofsbelijdenis) én zichtbaar (collecte) gestalte. Beide vinden vervolgens hun hoogtepunt in de viering van het avondmaal.

Drie opmerkingen tot slot over dit onderwerp:

1. Ik kan me de opmerking voorstellen dat deze symboliek veel kerkgangsters ontgaat. Dat zal vermoedelijk het geval zijn; alleen is daarmee niet de symboliek, haar potentiële zeggingskracht en waarde gediskwalificeerd maar ons liturgische onderwijs en de wijze waarop we het liturgisch bewustwordingsproces de afgelopen decennia gestalte hebben gegeven. Bovendien, waar komen we terecht wanneer we ons laten leiden door wat een 'gemiddelde kerkgangster' blijkbaar uit zichzelf wel en niet oppikt? Verder wordt de symboliek al duidelijker wanneer men de collectezakken op de avondmaalstafel neerzet.

2. De exacte plaats van de collecte is volgens de orden van dienst vóór de lezing van het avondmaalsformulier. Dat kan. Maar er zijn meer

plekken te bedenken die minstens even goed zijn en die voor de nodig geachte variatie kunnen zorgen. Wanneer u het eerste formulier gebruikt (het klassiek-gereformeerde) is het een mooie, zinvolle mogelijkheid om de collecte te plaatsen vóór het avondmaalsgebed, dus na de zin uit het formulier: "Omdat Christus, onze geliefde Heiland, ons eerst zo uitnemend heeft liefgehad, moeten wij ook elkaar liefde bewijzen en dat niet alleen met woorden maar ook door onze daden." Dat omzien naar elkaar in daden kan dan direct gestalte krijgen door op dat moment de collecte te laten plaatsvinden. Dat biedt dan meteen een mooie cesuur van het didactisch deel naar het rituele deel van het formulier.

3. Wij zijn gewoon om na de inzameling van de gaven een lied te zingen. En natuurlijk is dat een goede mogelijkheid. Maar men kan er ook voor kiezen om na de inzameling geen lied te zingen. Tijdens de collecte kan er gemusiceerd worden door de organist of door andere instrumentalisten. Zo heb ik zelf wel eens variaties over psalm 133 gespeeld en een andere keer over gezang 322 uit het *Liedboek voor de kerken*. De eerste melodie is bekend en roept de woorden van de psalm over broederlijke eenheid als vanzelf in de gedachte van de luisteraars. Het lied 'Hoor Gij ons aan' (LvK gez. 322) is niet bekend maar had ik laten vermelden op het liturgieblaadje dat vooraf was uitgereikt (via een beamer kan uiteraard ook).

Lezingen

Het tweede voorbeeld. Wat me opvalt is dat diverse voorgangers vandaag de dag van de liturgie steeds meer een leesdienst maken. Ik bedoel: naast de schriftlezing(en) als afzonderlijke liturgische acte, worden van verschillende andere liturgische elementen lezingen gemaakt, terwijl ze nadrukkelijk niet als lezing bedoeld zijn en niet als zodanig moeten fungeren. Het meest frequent gebeurt dit met de Wet, die de predikant dan aankondigt in de trant van: "We gaan luisteren naar de Wet van de Here en lezen daartoe Deuteronomium 5". Vervolgens begint hij te lezen vanaf Deuteronomium 4 vers 45: "Hier volgen de bepalingen, wetten en regels die Mozes ten overstaan van de Israëlieten heeft afgekondigd nadat..." Of er worden voorafgaand aan de Wetslezing eerst andere bijbelpassages gelezen waarin duidelijk wordt wanneer, door wie en met welk doel de Tien Woorden gegeven zijn.

Ook hier blijkt dat een liturgische traditie met de beste intenties haast geruisloos gewijzigd kan worden, waardoor de (oorspronkelijke) liturgische inhoud en betekenis van - in dit geval - de Decaloog onder druk komt te staan. Helaas heb ik hier niet voldoende ruimte om één en ander uit te werken en moet ik volstaan met een paar algemene opmerkingen die ik in mijn boek *Gods lof op de lippen* vrij uitvoerig onderbouwd heb.⁴

Uit bestudering van zowel de plaats van de Wet in de liturgieën uit de omgeving van Calvijn als de verschillende decalogoliederen uit de zestiende eeuw, blijkt dat de Wet in de gereformeerde liturgie nadrukkelijk juist *niet* als schriftlezing bedoeld was, waarbij bovendien duidelijk zou moeten worden gemaakt binnen welke historische context de Wet gegeven was. De Tien Woorden fungeerden in gereformeerde orden van dienst uit de zestiende eeuw in het voorbereidend deel van de liturgie of van het avondmaal. Daarbij was de functie om de gemeente te confronteren met de wil van God, waartoe het belangrijk was om de *actualiteit* van de Tien Woorden voor de samengekomen gemeente te benadrukken. Centraal stond het proclamerende karakter van de decaloog: "Hoor Israël!" Het vermelden van een historische en geografische plaatsbepaling (Gods geboden zijn in het Oude Testament op de Horeb via Mozes aan Israël gegeven) schiep daarbij alleen maar afstand tussen de geboden en de gemeente. De vormgeving van de Wet als liturgische acte was gericht op de actuele geldigheid van de Tien Woorden. Het was dan ook geen enkel probleem dat de gemeente zich de geboden zingend eigenmaakte. Het is de samengekomen gemeente van dát moment die in de juiste verhouding tot haar God moest gaan staan. En dáár binnen functioneerden de geboden, maar het was ook mogelijk de Wet te vervangen door een lied dat verband houdt met het leven naar de wil en Wet van God.⁵

Wanneer men nu de Wet nadrukkelijk als *schriftlezing* aankondigt en daarbij ook nog door middel van een toegevoegde schriftlezing de wetgeving historisch situeert, ondermijnt men de liturgische functie van de Wet: het confronteren van Gods wil die actueel is voor de samengekomen gemeente. Ik zou dan ook de Wet niet laten voorafgaan door de woorden: "God sprak al deze woorden", maar door "God *sprekt* al deze woorden". De Wet als schriftlezing is ook wat merkwaardig omdat na de Wet een gebed volgt waarin om verlichting met de Heilige Geest gevraagd wordt bij het luisteren naar de schriftlezingen. Bij een Wet die als schriftlezing gehouden is, is dat mosterd na de maaltijd. De Tien Woorden functioneren nu juist in het voorbereidend deel van de dienst dat heenleidt en heen wil leiden naar de opening van de Schriften in lezing en bediening daarvan! Hetzelfde geldt ook voor de zogeheten schuldbelijdenis, waar verschillende predikanten een schriftlezing van maken: "We belijden onze schuld voor God en laten we dat doen door het lezen van Psalm 51 de verzen 1 tot 10".⁶ Natuurlijk is het uitstekend om voor het schuldbelijdenisgebed woorden uit de Schrift te gebruiken; een goede eredienst is in alle onderdelen doorweekt van de Schriften. Maar iets gaan lezen en dat als zodanig aankondigen is iets anders dan bidden, dan je schuld belijden. Lezen betekent dat je een tekst van iemand anders aanhoort en dat een boodschap van buitenaf tot je komt. Maar een (schuldbelijdenis)gebed bedoelt nu

juist te verwoorden wat de gemeente op dat moment zelf wil en moet zeggen. Het aankondigen van een schuldbelijdenis als lezing (of het op het liturgiebordje als lezing laten plaatsen) is net zo merkwaardig wanneer we het Votum als volgt zouden aankondigen: "We belijden onze afhankelijkheid van de Here en lezen daartoe Psalm 124 vers 8." Of: "Wij bidden het gebed dat de Here ons zelf geleerd heeft en lezen daartoe Matteüs 6:9-14".

Concreet: men kan heel goed Psalm 51 parafraserend of letterlijk gebruiken als schuldbelijdenis-gebed, maar kondig dat niet aan als lezing. Minder geslaagd zijn ook bewoordingen als "belijden wij onze schuld en gebruiken wij daartoe de woorden van Psalm 51". Waarom zo uitleggerig en toelichterig? Dergelijke toelichtingen benadrukken de eredienst alleen maar sterker en eenzijdig als een rationeel gebeuren; het liturgisch besef en de beleving wordt er naar mijn smaak allerm minst door bevorderd. Laat ook eens wat over aan de kunde van de gemeente, haar fantasie en gun haar de aangename verrassing van de onverwachte herkenning. Wanneer mensen niet horen dat de woorden ontleend zijn aan Psalm 51 of welk ander schriftgedeelte dan ook, is er liturgisch gezien trouwens nog geen man overboord.

Puntjes op de i

Het zijn de kleine dingen die het doen. Ook in de liturgie. Kleine veranderingen spreken niet zelden boekdelen, bijvoorbeeld over ons besef van het hoe en waarom van de gevolgde liturgie. Wie zijn rijkdom wil bewaren en op verantwoordelijke wijze wil vernieuwen, moet vooral ook op de kleintjes letten. In de liturgie luisteren de zaken doorgaans nauw: ogenschijnlijk onbeduidende puntjes zijn dikwijls van grotere betekenis dan je zou verwachten.

Natuurlijk pleit ik er daarom niet voor om alles in de liturgie gedetailleerd voor te schrijven. Evenmin lijkt me een strakke binding aan de vrijgegeven orden van dienst gewenst, want - zoals we tegenwoordig graag en terecht benadrukken - liturgie kan op veel manieren verantwoord gestalte krijgen. Maar het kan ook op veel onverantwoorde manieren gebeuren.

We moeten ook niet terug naar een omgang met de liturgie die beheerst wordt door kerkrecht ("wat mag wel en niet volgens de kerkorde?"). Vanuit die optiek vind ik de komst van de *Koersbepaling inzake effectuering van de artikelen 65 en 67 KO* in 2002 winst. Maar veronderstelt deze kerkrechtelijke vrijheid niet voldoende liturgische knowhow en voldoende ontwikkelde liturgische vaardigheden om toch verantwoord te kunnen blijven handelen? En veronderstelt liturgische vrijheid niet zorgvuldigheid, puntjes op de i, omdat het de liturgische rijkdom van de algemene en apostolische kerk betreft?

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

noten:

1. P. Houtman, 'Gaven in het kerkelijk leven (1)', *De Reformatie* 83, p. 78-79.
2. Deze gedachte lijkt revolutionairder dan hij in feite is: A. Kuyper heeft haar 100 jaar geleden al eens geuit. Zie: A. Kuyper, *Onze Eeredienst*. (Kampen 1911) 495.
3. C. Trimp, 'Sacrificium laudis', in: C. Trimp (red.), *De biddende kerk*. (Groningen 1979) 181-2003; *Rapporten deputaten Generale Synode Leusden* 1999. (Barneveld 1999) 202-204.
4. J. Smelik, *Gods lof op de lippen*. (Zoetermeer 2005) 129-152.
5. Daarom voert het m.i. ook te ver om de Wet als onmisbaar element binnen de gereformeerde liturgie te typeren. Dat ik dat niet doe, heeft niets te maken met een onderwaardering van oudtestamentische geboden of met psychologische bezwaren (mensen in de put praten door ze onhoudbare geboden voor te houden), maar met het gegeven dat het liturgisch doel waarvoor de Wet gebruikt wordt, ook op andere wijzen vormgegeven kan worden, zoals de broeders in de zestiende eeuw al hebben laten zien.
6. Ook van de genadeverkondiging maakt men soms ten onrechte op gelijke wijze een schriftlezing. Ik neem hier echter nu de schuldbelijdenis even als voorbeeld.

Rectificatie

Graag willen wij reageren op een artikel van Jan Westert over erf- en schenkingsrecht, afgesloten met een kaderartikel waarin hij oproept tot actie voor de ANBI. (*De Reformatie* d.d. 27 oktober j.l.) Wij zijn als drie partijen reeds maanden met deze problematiek doende en zijn bezig een groepsbeschikking voor de ANBI aan te vragen. Het is juist zaak dat plaatselijke kerken NIETS doen. In dat nummer werd op pag 73 in een kader vermeld dat "kerken er goed aan doen tijdig een ANBI beschikking aan te vragen". Over dit onderwerp hebben wij in eerdere publicaties kerken opgeroepen dat juist NIET te doen. (Zie *De Reformatie* jrg. 82, 16 juni j.l.) Wij zijn doende hiervoor een groepsbeschikking aan te vragen en acties van plaatselijke kerken kunnen dit proces verstoren. Wij verwijzen naar onze publicaties op (www.steunpuntkb.nl en www.gkv.nl). Deputaten Financiën & Beheer GS GKv Deputaten Kerk & Overheid GS GKv Steunpunt Kerkelijke Beheerszaken, Ruurd Kooistra Bestuurssecretaris Steunpunt Kerkelijke Beheerszaken

HOOFDREDACTEUR:

Prof. Dr. B. Kamphuis, coördinator 'Achtergronden'

EINDREDACTEUR:

Dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, coördinator 'Meditatief', Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Prof. dr. S. Griffioen, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort historisch'.

BESTUURSLIEDEN STICHTING**DE REFORMATIE:**

A. Verhoeff (voorzitter), Drs. B. Bos (secretaris), F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel.: 050-3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per e-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE:

Scholma Druk bv, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Tel.: 050-3653537, bereikbaar op werkdagen van 10.00 - 12.00 uur.
Fax: 050-3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient
1 maand voor aanvang van het nieuwe

abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel.: 0341- 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax: 050-4091252, e-mail:
info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.
Aanlevering advertenties in overleg.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Liedboek gezang 260: 'Stad Jeruzalem verheven'

lied van de week

Het lied van de week van zondag 25 november a.s., 'Stad Jeruzalem verheven', is in het *Liedboek* het eerste van een reeks liederen waarin het hemelse Jeruzalem centraal staat. Na 'Stad Jeruzalem verheven' (260) volgen 'Sion mijn vaderland' (261), 'Jeruzalem, gij schone stad' (263), 'Jeruzalem, o stad zo hoog gebouwd' (264) en 'Jeruzalem, mijn vaderland' (265). Niet voor niets staat 'Stad Jeruzalem verheven' vooraan. Het is het oudste in de rij en het wordt ook als 'moeder' van dit type Jeruzalem-liederen gezien.

A. de Heer ■

'Stad Jeruzalem verheven' is een vertaling van een oude Latijnstalige hymne, 'Urbs beata Jeruzalem'. Het lied bestaat uit negen strofen. De eerste drie tekenen het nieuwe Jeruzalem, neerdalend uit de hemel (Openbaring 21:1-2, zie ook 10-24). De volgende drie coupletten gaan over de bouwheer en de hoeksteen van de stad (Efeze 2:20 en 1 Petrus 2:5, met op de achtergrond Psalm 122:3 en Jesaja 28:16). Het derde couplet van deze reeks van drie pakt het beeld uit Openbaring 21 weer op. De drie laatste strofen zijn een gebed, in het slotcouplet uitmondend in een doxologie.

Doop

Rechtsonder de tekst staat 'Anoniem, c. 725'. De auteur van het lied is inderdaad niet bekend. Ook het jaartal 725 is onzeker. Sommigen gaan er vanuit dat het lied al uit de 5de of 6de eeuw dateert. Waarom en waartoe het lied is geschreven, is ook onbekend. Was het een poëtische geloofsexpressie van een monnik of bisschop? Was het met een speciaal doel geschreven, bijvoorbeeld als processiehymne bij de doop in de Paasnacht? Zeker is in ieder geval dat het lied na verloop van tijd dé hymne werd bij de inwijding van een nieuwe kerk, een gebeuren dat vanaf de 4de eeuw opkwam en dat zich vooral in het Frankische rijk en de Karolingische tijd verder ontwikkelde. Het is ook zeker dat dit 'de eerste grote hymne [is] over het nieuwe Jeruzalem, die door vele gevolgd zou worden'.

Kerkbouw

Het gebruik bij de inwijding van een kerk wordt weerspiegeld in de coupletten 7 en 8 van het lied. Waar de blik in de voorgaande coupletten gericht was op het hemelse Jeruzalem gaat het hier over kerk en kerkdienst. Men vermoedt dat deze twee strofen later zijn toegevoegd, al zijn er voor die gedachte geen eenduidige bronnen. Hoe ook, het is een feit dat voor óns het 'hemelse Jeruzalem' vooral een toekomstbeeld is. We zien er naar uit, zingen er vol verlangen van, maar het is er nú nog niet. Voor de christenen in de tijd waarin dit lied ontstond, lag dat anders. Niet dat zij niet wisten van wederkomst en opstanding van de doden - kijk maar naar de oudchristelijke geloofsbelijdenissen - maar de kerk, kerkdienst en kerkgebouw waren voor hen nú al een symbool van die toekomst. Anders gezegd, kerkdienst en kerkgebouw vormden een directe verbinding met het Jeruzalem in de hemel. Protestanten leggen die lijn niet zo snel vanaf een kerkgebouw, maar wie doordenkt over de door de Bijbel aangereikte 'hemelse liturgie' bemerkt dat die lijn er in de kerkdienst - dat waar een kerkgebouw voor bestemd is - wel degelijk is.²

Melodie

De melodie van het lied is die waarmee het bekend is geworden. Het ligt voor de hand dat het ook de oudste melodie bij de tekst is. Rechtsboven de melodie waarmee 'Stad Jeruza-

lem verheven' in het *Liedboek* is opgenomen staat 'Verona, 11^e eeuw'. Die vermelding slaat op de oudste vindplaats van de melodie, niet op de tijd waarin en de plaats waar het lied ontstond. Melodieën uit deze eeuwen zijn moeilijk te dateren omdat ze niet via papier werden overgeleverd, maar via het gehoor, door overdracht van leermeester op leerling. Schriftelijke bronnen zijn per definitie van later datum dan de melodie zelf.

De melodie is geschreven in de phrygische modus (met *mi* als slottoon). Ze beweegt zich hoofdzakelijk tussen *di* (*re*) en *ai* (*la*), waarbij de *d* een wisseltoon is voor de slottoon *e*; in *r. 1* wordt daar ook de *c* nog bijgenomen. Alleen in *r. 3* stijgt de melodie boven deze omvang uit. Dat gebeurt alleen door de hoge *c* (*c2*) aan te stippen, maar de beweging van de melodie kleurt de hele regel en geeft haar een mooie helderheid. (Voor geïnteresseerden: hier muteert de melodie even naar het hexachordum durum).

Het ritmisch verloop van de melodie gaat uit van het tekstritme. De gehanteerde versvoet is de zogenaamde trochee, een afwisseling van een zwaar- en lichtbeklemtoonde lettergreep. Dit door de originele tekst aangereikte ritme is in de Nederlandse bewerking overgenomen: **Urbs beata Ierusalem/dicta pacis visio - Stad Jeruzalem verheven, hemels visioen van licht.** Het melodieritme is tweedelig, uitgaande van de halve noot. Het tempo mag niet te laag liggen; liederen als deze - zogenaamde hymnen³ - worden levendig en voortvarend gezongen, in een stromende beweging. Vanouds worden hymnen a capella gezongen en eigenlijk komen ze op die manier ook nu nog het beste tot hun recht. Wie dat niet aandurft - of wie dat zijn gemeente niet aan wil doen - kan het beste gebruik maken van een goede, bestaande zetting, uit een van de begeleidingsbundels bij het *Liedboek*.

Gebruik

In het Gereformeerd vrijgemaakte liedcorpus zijn inmiddels verschillende Jeruzalem-liederen te vinden. Allereerst het hier besproken lied. Vervolgens de liederen 72 'Jeruzalem is hemels', 73 'Ik zag de hemel nieuw en nieuw de aarde' en 74 'Als een bruid op haar mooiste' uit het *Gereformeerd Kerkboek* en 114 'Ik zag een nieuwe hemel zich verheffen' uit het *Liedboek*. Deze laatste vier zijn allemaal bijbelliederen, d.w.z. berijmingen n.a.v. een concrete bijbel-passage, in dit geval Openbaring 21. Lied 260 haakt eveneens bij dat bijbelhoofdstuk aan, maar geeft er een speciale draai aan door ook de aan de bouwkunst ontleende symboliek van Efeze 2 en 1 Petrus 2 te verwerken, en door het gebed voor kerk en kerkdienst uit de strofen 7 en 8. Het lied heeft een plaats gekregen in de

rubriek *Koninkrijk Gods*. Met die rubriek wordt het deel van het *Liedboek* afgesloten dat gewijd is aan het kerkelijk jaar; de feesten rond Christus' leven - Kerst, Pasen, Hemelvaart, Pinksteren - worden op deze manier afgerond. De herfsttijd is in het klassieke kerkelijk jaar dan ook de tijd waarin het vooral gaat over de komst van Gods Koninkrijk; de laatste zondag van het kerkelijk jaar, de zondag die voorafgaat aan de eerste Advent, wordt ook wel Zondag van de Voleinding genoemd.

Lied 260 kan gezongen worden wanneer het gaat over de komst van Gods Koninkrijk, zeker in die gevallen waar het niet alleen gaat om iets wat vooralsnog in de toekomst verborgen ligt, maar ook om de tekenen van dat Koninkrijk in het leven van nu.

Anje de Heer is musicus en publicist liturgie en kerkmuziek. Zij verzorgt voor de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.

Noten:

1. J.W. Schulte Nordholt in: J. van Biezen, J.W. Schulte Nordholt: *Hymnen, een bloemlezing met muziek uit de vroeg-christelijke en middeleeuwse gezangen van de Latijnse en Griekse kerk*. Brugge 1967, 287. J.W. Schulte Nordholt is de vertaler van het lied 260. Hij is een kenner van het repertoire van oudchristelijke hymnen en schreef daar het hier genoemde boek over, met vertalingen van ruim 60 hymnen uit de periode 4de-13de eeuw.
2. Zie verder Drs. G. van Rongen: *Met al de heiligen. Liturgie in Hemel en op Aarde* I. Barneveld 1990, 17-35; Studiedeputaten Eredienst: 'De Bijbel en de liturgie'. In: *Rapport t.b.v. generale synode Berkel en Rodenrijs 1996*. Barneveld 1995, 26-27, 40-41 ('5.3.1. 'Het model', 5.3.3. 'Eén met de hemel', 5.4.2 'Met de hemel zelf'.
3. Hymnen zijn de oudste strofische kerkliederen (d.w.z. liederen die zijn opgebouwd uit een herhaling van coupletten die volgens een bepaalde ritmische structuur berijmd zijn). Dit liedgenre ontstond in de oosterse kerk van de eerste eeuwen. Dankzij de kerkvader Ambrosius (340-397) werd de hymne ook in het repertoire van de westerse kerk opgenomen. De hymne werd een vast onderdeel van het *officie*, de reeks van acht dagelijkse gebedsdiensten in de kloosters. De acht coupletten van *Urbs beata Ierusalem* werden bij het feest van de kerkwijding verdeeld over vespers en matinen (str. 1 t/m 4) en de lauden (4 t/m 8).

Ahmed

De Gereformeerde Kerkbode voor Groningen, Friesland en Drenthe nam drie artikelen op van Herman Takken, stafmedewerker van 'Evangelie en Moslims'. Hieronder enkele fragmenten uit een van de artikelen.

"Ahmed is MBBer. Dat is de afkorting van Muslim Background Believer, internationaal gebruikt voor mensen die christen zijn geworden en een moslimachtergrond hebben. De term ex-moslim, die ook wel gebruikt wordt, zegt alleen maar iets in negatieve zin, namelijk wat ze niet meer zijn. MBBERS voelen zich daar in het algemeen ongelukkig bij. Ze zijn immers, in positieve zin, christen geworden."

Ahmed is christen geworden, maar laat zich niet verleiden om zich tegen de Islam af te zetten. Hij vertelt er regelmatig over aan christenen.

"In de gesprekken die er regelmatig volgen, komt af en toe ook de koran ter sprake. Eens vertelde hij daarbij: "Als ik verbannen zou worden naar een onbewoond eiland en ik mocht één boek meenemen, dan zou dat de Bijbel zijn." De toehoorders vonden dat erg mooi om te horen. Maar toen hij vervolgde met: "Als ik twee boeken mee mocht nemen, dan zouden dat als eerste de Bijbel en als tweede de koran zijn", was er ineens verwar-

ring en bij sommigen zelfs onbegrip. Want hoe kan dat nou? Ex-moslims zweren de koran toch af...? Maar Ahmed, die de koran van A tot Z kent, vindt het nog steeds een prachtig boek, van hoge literaire kwaliteit en inhoudelijk op veel punten van grote rijkdom. Dat komt bij hem niet in mindering op het getuigenis van het evangelie, integendeel, vrijmoedig spreekt hij over zijn Heiland."

Er zijn MBBERS die door bittere ervaringen een afkeer van de koran hebben. Andere zeggen: waarom moet je de islam zwart maken om het evangelie wit te laten zijn?

"Helaas is de sfeer in de samenleving door gewelddadige gebeurtenissen in buiten- en binnenland, door politieke en militaire ontwikkelingen in het Midden-Oosten en door felle discussies in de media in eigen land, er niet beter op geworden. Polarisatie tussen allochtonen (veelal moslims) en autochtonen kan gemakkelijk in een moment optreden, terwijl toenadering tot elkaar en het wegnemen van vooroordelen een taai proces is. Daardoor staan bevolkingsgroepen nogal eens tegenover elkaar. Over en weer worden stellingen ingenomen en zet men zich tegen elkaar af. Het is te hopen dat christenen, vanuit het en met het evangelie, die houding weten te doorbreken. En zich daarbij niet schamen om te getuigen van Jezus Christus, die meer is dan een profeet, in wie God Zich geopenbaard heeft, de Gekruisigde en Opgestane."

T. Groeneveld ■

'Joods-christelijk-islamitisch'

Minister Vogelaar kreeg heel wat over zich heen toen zij stelde dat ze zich kon voorstellen dat Nederland over een paar eeuwen een land van joods-christelijke-islamitische tradities zal zijn. Inmiddels richt de waan van de dag zich wel weer op andere 'schokkende' zaken.

Prof. Henk Vroom schrijft in *Centraal Weekblad* over de term 'joods-christelijk', die ook al zonder de toevoeging 'islamitisch' merkwaardig is:

"Vanaf de jaren vijftig begon een deel van de 'theologie' de joodse herkomst van het christendom te ontdekken. Nederlanders hebben daarin een grote rol gespeeld. Dat leidde tot meer aandacht voor de wortels van het evangelie in de joodse Bijbel en hielp enorm om

na perioden van scholastieke theologie meer ruimte te maken voor aspecten van het leven die beter in verhalen onder woorden kunnen worden gebracht dan in strakke redeneringen.

Dat proces vond plaats in een tijd die nu vaak als 'geitenharen sokken'-periode wordt afgedaan maar waarin (ook) de emancipatie van vrouwen, de beëindiging van de kernwapenrace en de afschaffing van kolonialisme, racisme en discriminatie op de agenda stond. (...)

In die tijd ging men van joods-christelijk spreken, zonder in de gaten te hebben dat de christelijke meerderheid met deze uitdrukking de joodse minderheid in feite koloniseert. Het Jodendom heeft na de bijbelse periode een enorme ontwikkeling doorgemaakt. Ik vrees dat de meeste christenen bij die term denken aan de joodse wortels van het christendom en die uitdrukkelijk willen noemen.

Het is goedbedoeld, maar het gaat aan 19 eeuwen Joodse geschiedenis voorbij. Maakt de Holocaust zelf deel uit van de (joods?) christelijke cultuur? De term 'joods-christelijk' blijft merkwaardig. Hebben Joden dan

geen invloed gehad op onze cultuur? Zeker, maar als Joden en niet als jood-christenen. Dan hebben we het nog niet over de invloed van het Griekse denken met zijn wijsheid maar ook zijn overschatting van het verstand boven het gevoel en medemenselijkheid. Of van (niet-gelovig) humanisme..."

En de invloed van moslims in onze samenleving dan?

"Veel gedrag van moslims waaraan men zich stoort, komt voor uit eeuwenlange ontwikkelingen in islamitische landen. Dat is religie en cultuur door elkaar, soms goed, soms slecht - net als bij joden, christenen en ongelovigen. Laat de moslims zelf maar uitmaken hoe ze hun traditie in onze cultuur willen voortzetten. Natuurlijk hebben moslims opvattingen over wat goed is voor de maatschappij als geheel. Als ze over een aantal jaren in onze samenleving zijn opgenomen, zal die invloed ook duidelijk worden. Of men de samenleving later 'joods-christelijk-islamitisch' kan noemen, zal de geschiedenis leren."

Een lijstje van betrouwbare mensen

In *Cruciaal* (hervormd-gereformeerd jongerenblad) staat een column van Niels, evangelist te Rotterdam.

Hij vertelt over de ontmoeting met een oude vriend, die vertelde dat hij maar een paar mensen op zijn lijstje van betrouwbare mensen had. Die vriend stond trouwens niet meer op zijn eigen lijstje!

"Dat gaf me te denken. Blijkbaar is bedriegen liegen, vreemdgaan, geheimen verder roddelen, afspraken niet nakomen, et cetera meer en meer normaal. Blijkbaar kunnen mensen ook niet meer voor zichzelf instaan.

Echt verwonderlijk is het ook weer niet. Goede Tijden en ONM zouden als je het vreemdgaan,

de roddels, het bedrog, et cetera ervan af trekt, nog niet eens vijf minuten per avond duren. Wie gelooft Leen van Frisia en zijn collega's van Lenen.nl en Becam nog?

Uiteindelijk doet het aan mezelf denken. Ben ik als christen anders? Als mensen met mij omgaan, kunnen ze dan op mij aan? Ben ik trouw in mijn vriendschappen? Is een vertrouwelijk gesprek bij mij ook echt vertrouwelijk? Als ik iets zeg, doe ik het dan ook? Sta ik zelf nog op mijn eigen lijstje van betrouwbare mensen?"

Ds. Tonnis Groeneveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont te Roodeschool.

Persbericht

In 2007 bestaat de **Gereformeerde Adoptie Vereniging (GAV)** 30 jaar. Om dat te vieren nodigen we alle leden, oud-leden en belangstellenden uit om feest te vieren op zaterdag **17 november 2007** in de Koningshof te Leusden. Meer informatie op **www.adoptiek.nl** onder Nieuws.